

THE HISTORY OF KIEV COMPANY ESPERANTO

«GREEN STAR» («VERDA STELO»)

Klimenko Julia

Ph.D.,

*Uman State Pedagogical University named Paul Tyczyne,
associate professor Department of Social Education and Social Work*

Uman

ДО ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ КИЇВСЬКОГО ТОВАРИСТВА ЕСПЕРАНТИСТІВ «ЗЕЛЁНАЯ ЗВЕЗДА» («VERDA STELO»)

Клименко Ю. А.,

кандидат педагогічних наук,

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини,

старший викладач кафедри соціальної педагогіки

та соціальної роботи,

Умань

Abstract

The article highlights the history and activities of the Kiev Society of Esperanto «Green Star» («Verda Stelo») in the early twentieth century. The author reveals the important role of the company in case of popularizing Esperanto movement and the development of social and cultural phenomenon.

Анотація

У статті висвітлено історію створення та діяльності Київського товариства есперантистів «Зелёная Звезда» («Verda Stelo») на початку ХХ ст. Автором розкрито важливу роль товариства у справі популяризації есперанто-руху та розвитку цього соціокультурного феномену.

Keywords: есперанто, есперанто-рух, Київське товариство есперантистів «Зелёная Звезда» («Verda Stelo»).

Ключові слова: Esperanto, Esperanto movement, Esperanto Kiev company «Green Star» («Verda Stelo»).

Постановка проблеми. Есперанто – штучно створена мова, призначена для оптимізації взаємодії людей, що належать до різних націй. На думку дослідників у галузі інтерлінгвістики, есперанто можливо вивчити швидше ніж будь-яку національну мову завдяки її простій і правильній побудові, есперанто уможливорює рівноправне становище між людьми через те, що ні для кого мова не є рідною. Есперанто – нейтральна мова, розмовляючи якою люди не відчують тиск іноземної мови, тому з'являється відчуття рівноправності при спілкуванні з представниками інших країн, а це призводить до підвищення відчуття людської та національної гідності.

Міжнародна мова «есперанто» – соціально-культурний феномен, універсальний засіб міжкультурного діалогу та людського взаєморозуміння в загальносвітовому масштабі. Її творцем є Людвік Лазар Заменгоф – польський лікар-окуліст, лінгвіст і поліглот, автор праць в галузі інтерлінгвістики, активний громадський діяч.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більше ста років функціонує і розвивається планова мова «есперанто», створена в процесі пошуків оптимальних шляхів вирішення проблеми спілкування багатомовного людства. Унікальний експеримент функціонування і розвитку сконструйованого повноцінного засобу спілкування привертає до себе все більшу увагу як в теоретичному плані, так і з точки зору практичної громадської значущості.

Різні аспекти процесу виникнення та розвитку міжнародних планових мов як соціально-культурного, інтерлінгвістичного феномену знайшли відображення у працях Є. Бокарева, Д. Власова, Ю. Дмитрієвської-Нільсон, Б. Колкера, А. Королевича, А. Короля, С. Кузнецова, Д. Лук'янець, Г. Махоріна, А. Мельникова та ін.

Проте слід зазначити, що більшість з наукових праць тільки побічно стосуються досліджуваної теми та мають фрагментарний характер. Зокрема, щодо історії діяльності есперанто-товариств у різних регіонах України.

Мета статті – висвітлити історію створення та діяльності Київського товариства есперантистів «Зелёная Звезда» («Verda Stelo») на початку ХХ ст., що відіграло важливу роль у справі популяризації есперанто-руху та розвитку цього соціокультурного феномену.

Виклад основного матеріалу. Есперанто-рух – це об'єднана спільністю цілей, духовною і матеріальною культурою група (поділена за місцем розташування і за регіонами), яка спілкується мовою есперанто. Цим вона створює свою культурну єдність, свої норми, цінності, критерії. Есперанто-рух – це масовий суб'єкт соціокультурного життя, члени якого об'єднані прагненням до здійснення спільних цілей і програм. Структурними підрозділами есперанто-руху являються есперанто-організації, товариства – формально зареєстровані або неформально функціонуючі установи, в які добровільно вступають члени спільноти [2, с. 119].

Яскравим прикладом есперанто-товариств початку ХХ ст. дослідники називають діяльність Київського товариства есперантистів, створеного у 1907 р. Зареєстроване відповідно до «Киевского Губернского Присутствия об Обществах» 30 квітня 1907 р. під § 17 – товариство під назвою «Киевское Общество Эсперантистов “Зелёная Звезда”» («Verda stelo») [6, арк. 17].

Першим головою товариства став М. Ковалевський. Розташовувалося воно за адресою: вул. Софійська, 23 (вугол Михайлівської вулиці). Віце-головою товариства був Карл Шепе, власник книжкового магазину по вул. Миколаївській, 9. Тут здійснювався запис у члени товариства. Скарбником товариства був Майковський, а бібліотекарем – Д. Добржанський [4, с. 638].

У 1911 р. головою товариства став Карл Шепе, з 1913 р. віце-головою колективу есперантистів м. Києва був Лев Ільяшевич. Зібрання членів товариства уже відбувалися за адресою: вул. Прорізна, 17, кв. 4, а 1 липня

1913 р. – по вул. Нестеровській, 40 у квартирі № 1. В 1915 р. – по вул. Пушкінській, 12 [3, с. 15].

В одному із повідомлень «Канцелярии Киевской Губернии» про існування в Києві з 1907 р. Київського товариства есперантистів «Зелена Звезда» зазначалося, що з 1 вересня 1907 р. товариство «...протягом цього часу збиралося не більше 2-3 разів. Де знаходиться голова або секретар нікому не відомо і відомості не від кого отримати, так, як Товариство відповідно свого приміщення не має, а тимчасово поміщається в одній із приватних гімназій» [6, арк. 28].

До есперанто-адрес у м. Києві також відносяться і місця постійного проживання есперантистів. Так, голова товариства Карл Шепе мешкав по вул. Левандовській, 44. Віце-голова Лев Львович Ільяшевич (капітан, завідувач господарською частиною артилерійського полку, розквартированого у Києві) жив за адресою: вул. Московська, 26, кв. 7 [3, с. 15].

Напередодні проведення Другого Всеросійського з'їзду есперантистів головою товариства став Павло Павлович Кондрацький, за професією інженер-технолог, який мешкав за адресою: II Дачна лінія, 1, кв. 4 (район Шулявки). Однак на самому з'їзді головою товариства уже виступає Владислав Германович Гейн. Він мешкав у будинку 18 по вул. Прорізній.

Заступником голови товариства було обрано дворянина Володимира Юліановича Трачевського, який жив по вул. Великій Підвальній, 26 у квартирі № 16. Секретарем (введена у 1913 р. нова посада) став Михайло Миколайович Дубіневич. Його місцем проживання був будинок по вул. Гоголівській, 29, квартира № 16. Членом правління обрали Іду Лісічник, яка мешкала по вул. Малій Васильківській, 49 у квартирі № 9. Скарбником (касіром) став Яків Юхимович Бородкін (жив у будинку на Думській площі) [3, с. 15].

До числа членів товариства у 1907 р. належали: Леонід Григорович Безпалій (вул. Велика Підвальна, 5, кв. 7); Макс Волковицький (вул. Фундуклеївська / тепер Б. Хмельницького, 4); Євгеній Волошин (вул.

Жилянська, 32); Костянтин Карлович Гагман (вул. Тургенівська, 70); Степан Джагаривиць (вул. Ковальська, 41, кв. 11); Йосиф Карантбайвель (адреса невідома); Мечислав Лучко (вул. Велика Васильківська, 37, кв. 11); Цеві Наумович Поляк (вул. Лютеранська, 6); Йось Пархомовський (вул. Жилянська, 3); Карл Вільгельмович Шепе (вул. Левандовська, 9); Георгій Олексійович Яжгунович (вул. Велика Житомирська, 5, кв. 18) [3, с. 15].

Як свідчать архівні документи, станом на 1912 р. до членів правління Київського товариства есперантистів входили:

«Засновник – відомостей немає.

Голова – Карл Вільгельмович Шуй.

Товариш голови – Капітан Лев Львович Іллящевич.

Казначей – Яків Елілевич Бородкін.

Секретар – Борис Михайлович Калдаєв.

Бібліотекар – Надія Костянтинівна Кондрацька.

Члени правління – Павло Павлович Кондрацький, Володимир Юліанович Трачов, лев Самуїлович Левендор, Чеслав Михайлович Козловський, Володимир Михайлович Голосов» [1, арк. 8].

Як свідчить аналіз джерел, есперанто-товариство діяло відповідно до статуту, затвердженого 30 квітня 1907 р. У ньому, зокрема, визначалася мета діяльності товариства:

«За винятком будь-яких політичних і релігійних питань вивчення і поширення нейтральної міжнародної допоміжної мови есперанто, як культурного засобу для полегшення зносин між різними народами» [1, арк. 10].

Завдання Товариства полягали у наступному:

а) влаштування курсів для членів, абонування періодичних видань і підставою бібліотеки, що складається з творів всіх літератур мовою есперанто;

б) влаштування публічних читань, курсів, наукових лекцій, аматорських вистав і вечорів;

в) за допомогою письмових зносин з російськими та іноземними

есперантистами, а також через участь у їхній з'їздах;

д) за допомогою відкриття філій відділень та есперантських бібліотек в межах Київської губернії» [1, арк. 10].

Відповідно до статуту Київського товариства есперантистів (§ 7) «...товариство складається з членів: почесних, дійсних, засновників і тих, що змагаються. Членами Товариства можуть бути особи обох статей, всіх станів і національностей, які цікавляться мовою «Есперанто» і підкоряються Статуту Товариства. Число членів необмежено» [1, арк. 10].

Відповідно до § 8 статуту не могли бути членами Товариства особи, які:

«...1) Нижні чини і юнкера, які перебувають на дійсній службі.

2) Обмежені в правах по суду і перебувають під судом або слідством за злочинами, що тягне за собою обмеження в правах.

3) Учні навчальних закладів військового і морського відомств.

4) Особи, які стоять на військовій або військово-морській службі, підпорядковуються щодо відкриття товариств та участі в них дії Височайшого повеління 10 грудня. 1905 р. » [1, арк. 10].

Цікавий факт організаційного характеру – для вступу в товариство не потрібно було обов'язково знати мову есперанто.

Відповідно до пп.16–24 Статуту Київське Товариство Есперантистів мало право відкривати в межах всієї Київської губернії філіальні відділення і бібліотеки, що діяли на основі інструкцій, вироблених загальними зборами членів Товариства. Щорічно з особливого дозволу губернатора в Києві відбувалися з'їзди делегатів від усіх філіальних відділень [8].

З матеріалів, що містить справа про діяльність Київського товариства есперантистів «Зелёная Звезда» («Verda Stelo») дізнаємося, що зібрання і заняття членів товариства та гостей відбувалися у понеділок, а також четвер з 8 до 10 години вечора. У цей час була відкрита бібліотека і книжковий склад для видачі та обміну книг, журналів, підручників, довідкових видань. Влітку

1913 р. у Києві проходила Всеросійська виставка, на якій працював кіоск літератури мовою есперанто [1, арк. 14].

Цікавою сторінкою в історії діяльності Київського товариства есперантистів «Зелёная Звезда» («Verda Stelo») став Другий Всеросійський з'їзд есперантистів, проведений у 1913 р. в Києві. В цей час спостерігається деяке пом'якшення політичного режиму і серед діячів есперанто-руху з'являється ідея провести черговий, другий Всеросійський з'їзд есперантистів у Києві. Але для цього потрібно було отримати дозвіл влади.

Розпочалося довготривале листування. Ініціатори проведення з'їзду, правління київського товариства «Verda stelo» («Зелена зірка») звернулися до міністра внутрішніх справ з клопотанням такого змісту: «20 квітня 1910 року в Петербурзі відбувся Перший Всеросійський з'їзд есперантистів, дозволений Паном Міністром Внутрішніх Справ. З'їзд був ошасливлений вдячністю Його Імператорської Величності Государя Імператора за вираження вірнопідданих почуттів. Правління Київського товариства есперантистів “Зелена Зірка” у своєму засіданні від 19 березня 1913 р. постановило скликати в Києві під час Всеросійської Виставки з 4 по 6 серпня 1913 р. Другий Всеросійський з'їзд есперантистів.

Відповідальним за з'їзд є Правління Київського товариства есперантистів “Зелена Зірка” в особі своїх членів: Інженера Владислава Германовича Гейне (Прорізна, 18), капітана Льва Львовича Ілляшевича (Хрестів, пр., 8), дружини Генерала Олександри Павлівни Слюсаренко (Тарасівська, 14). З причини вищесказаного Правління Київського товариства есперантистів “Зелена Зірка” честь має уклінно просити Вас дозволити Другий Всеросійський з'їзд есперантистів у Києві з 4 по 6 серпня 1913 р.» [1, арк. 23].

Дозвіл на проведення Другого Всеросійського з'їзду есперантистів у Києві було отримано відповідно до відношення Міністерства внутрішніх справ від 10 квітня 1913 р., про що свідчить лист до Київського губернатора від 20 квітня 1913 р. № 3587 [7, арк. 74].

Незважаючи на наданий дозвіл, влада підозріло ставилася до цієї події та її майбутніх учасників. Тому була дана вказівка перевірити делегатів з'їзду на предмет їхньої благонадійності і встановити над ними пильний нагляд, свідченням чого є ціла низка архівних документів [1, арк. 12].

Так звану «турботливу увагу» правоохоронних відомств до форуму людей, світогляд яких ґрунтувався на високій правосвідомості, глибокій внутрішній культурі, пропагуванні принципів мирного співжиття людей і народів також ілюструють архівні документи. На думку дослідників, все тому, що ці люди були духовно вільні і ця внутрішня свобода, критичне ставлення до національної політики держави, лякали і непокоїли владу [3, с. 8].

Організацією з'їзду займалися, головним чином, члени київського товариства есперантистів «Verda stelo» («Зелена зірка»). Київські есперантисти з радістю і ентузіазмом сприйняли дозвіл на проведення з'їзду. Одразу був створений організаційний комітет, який випустив звернення до однодумців такого змісту: «Сприятливий збіг обставин дав можливість київській громаді есперантистів “Зелена Зірка” скликати в Києві Другий Всеросійський З'їзд Есперантистів. Заручившись попередніми схваленням і моральною підтримкою автора мови д-ра Л. Л. Заменгофа, а також багатьох відомих російських есперантистів, організаційний комітет обрав для з'їзду найбільш підходящі дати – під час Всеросійської виставки – з 4 по 6 серпня, з метою дати можливість однодумцям, їдуть на ІХ Міжнародний конгрес есперантистів в Берн, відвідати також і наше свято зеленої зірки.

Ясно, що успіх нашого скромного починання залежить насамперед від численності учасників, і що взявши на себе таку відповідальну підприємство, київська громада есперантистів гаряче сподівається на співчутливе ставлення всіх російських однодумців до цієї важливої справи. Київське товариство есперантистів сподівається, що із зовнішнього боку з'їзду представить значну демонстрацію наших мирних сил і з'явиться міцним і блискучим підмогою в важкій справі пропаганди наших спільних завдань. Про внутрішній бік з'їзду не доводиться багато говорити – занадто наполегливе

стала потреба у взаємному спілкуванні і зближення російських есперантистів, багато наболілих питань чекають свого вирішення в дружній спільній роботі.

Організаційний комітет докладє всіх зусиль для того, щоб доставити учасникам максимальні зручності протягом їх перебування на З'їзді і Всеросійській виставці і твердо вірить, що співчуваючі успіхам мови есперанто в Росії виправдають найширші надії на їх активність і свідомість необхідності плідних робіт» [3, с. 17–18].

Робоча програма з'їзду передбачала основну і розважальну частини. Офіційна частина програми включала такі питання: « 1. Відкриття з'їзду. 2. Виголошення доповідей з таких тем: викладання есперанто у державних школах; видання і продаж книг на есперанто; організація російських есперанто-інституцій; організація російських конгресів. Зауважувалося, що виголошувати доповіді та вести дискусію дозволяється тільки двома мовами – російською і есперанто. Вимагалось подати до 2 серпня тези майбутніх доповідей на обох мовах. Розважальна частина складалася з таких заходів: вечірні відвідини Всеросійської виставки; другий візит на Виставку (вдень); дві екскурсії містом відповідно до розробленого раніше плану з метою ознайомлення конгресантів з усіма пам'ятками, які мають історичну або мистецьку цінність; прогулянка по Дніпру; симфонічний концерт у саду [3, с. 20].

Підготовка з'їзду перебувала під пильним наглядом агентури київської поліції, яка вбачала у форумі есперантистів приховану політичну основу. Проте не тільки увага поліції й офіційної влади була прикута до очікуваного есперанто-форуму, а й преса виявляла Інтерес до цієї унікальної події. Це, зокрема, газети «Киевская мысль», «Киевлянин», «Последние новости». Напередодні з'їзду майже кожне періодичне видання повідомляло доступну їм інформацію, подавало оціночні судження про подію і про її значення [3, с. 22].

В цілому на розгляд з'їзду було винесено 5 програмних питань: загальна пропаганда есперанто, викладання мови в навчальних закладах,

друковані видання на есперанто і книжна торгівля, заснування в Росії центрального есперантського суспільного органу та організація з'їздів у Росії [3, с. 23].

Додаткові відомості про тих, хто виступав і про зміст їхніх доповідей дізнаємося із повідомлень поліції, яка щоденно пильно стежила за делегатами форуму. Свідченням постійної «турботливої уваги» влади до есперанто-руху є архівні документи. Зокрема, матеріали, що містять фонди Центрального державного історичного архіву України у м. Києві [1]. Проте, незважаючи на такі утиски, есперантисти не полишали боротьби за свою справу: «Товариші! Тепер нарешті прийшла пора нам сміливо вступити в боротьбу зі свавіллям. Міліція, жандарми, порожні звуки, тому що всі цивілізовані країни хочуть допомогти нам позбутися від наших ідіотів правителів. У нас великий запас зброї, а найголовніше велике прагнення позбутися від гвалтівників буржуїв, що краще будь-якого зброї. Товариська організація!» [5, арк. 29].

Як показує аналіз джерел, Другий Всеросійський з'їзд есперантистів (Київ, 4-6 серпня 1913 р.) відіграв важливу роль у розвитку вітчизняного есперанто-руху. Своєю багаторічною історією есперанто (і як мова, і як рух його прихильників) підтвердило право претендувати на роль універсального засобу міжкультурного діалогу і людського взаєморозуміння в загальносвітовому масштабі на основі толерантності – як єдності в різноманітті, повазі, сприйняття і розуміння різноманіття культур нашого світу, форм самовираження і самоствердження людської особистості.

Висновки і пропозиції. Як свідчить аналіз джерел, Київське товариство есперантистів «Зелёная Звезда» («Verda Stelo») відіграло важливу роль у справі популяризації есперанто-руху та розвитку цього соціокультурного феномену. Упродовж більше сотні років есперанто вживається усно та письмово. З руки численних есперанто-поетів та есперанто-письменників зростає обсяг оригінальної і перекладеної літератури, національних і міжнародних періодичних есперантомовних видань, есперанто-локалізацій

програмного забезпечення, есперантомовних сайтів чи їх локалізацій, есперанто-фільми, а контактні адреси есперантистів (Pasporta Servo) знаходяться майже в кожному містечку 121 країни світу. Більшість країн світу має власні національні есперанто-організації.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми. Більш детального вивчення потребує історія створення та розвитку тих міжнародних мов, які залишили помітний слід в історії вітчизняної та зарубіжної інтерлінгвістики, насамперед – мови «есперанто», яка, на думку багатьох дослідників, теоретиків та практиків, була і залишається універсальним засобом міжкультурного діалогу та людського взаєморозуміння в загальносвітовому масштабі.

Список використаних джерел

1. Дело о деятельности Киевского Общества «Эсперантистов «Зеленая Звезда». Начато 21 декабря 1912 г. Окончено 17 января 1916 г. // Центральный державный историчный архив Украины у м. Києві. – Ф. 274 (Общество «Эсперанто»). – Оп. 4. – Спр. 221. – 66 арк.
2. Королевич А. И. Книга об эсперанто / А. И. Королевич. – К. : Наукова думка, 1989. – 241 с.
3. Махорін Г. Л. Нариси з історії есперанто-руху в Україні / Г. Л. Махорін. – Житомир : ФОП Євенок О.О., 2012. – 60 с.
4. Общество «Эсперанто» // Весь Киев. – 1909. – С. 638.
5. Общество «Эсперанто» // Центральный державный историчный архив Украины у м. Києві. – Ф. 274. – Оп. 4. – Спр. 352. – 68 арк.
6. Повідомлення «Канцелярии Киевской Губернии» про існування в Києві з 1907 р. Київського товариства есперантистів «Зеленая Звезда» // Центральный державный историчный архив Украины у м. Києві. – Ф. 274 (Общество «Эсперанто»). – Оп. 1. – Спр. 2962. – 28 арк.

7. Сообщение департамента общих дел о прошении КОЭ о созыве съезда Общества // Центральный державний історичний архів України у м. Києві. – Ф. 443. – Оп. 666. – Спр. 4. – 94 арк.

8. Устав Киевского Общества Эсперантистов «Зеленая звезда» // Центральный державний історичний архів України у м. Києві. – Ф. 275. – Оп. 1. – Спр. 2697. – 30 арк.